

Hemşirelik Öğrencilerinin Eğitim Stresini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi

Determining The Factors That Affect Educational Stress in Nursing Students

GÜLNUR AKKAYA*
AYSUN BABACAN GÜMÜŞ**
YELİZ AKKUŞ***

Geliş Tarihi: 01.08.2017, Kabul Tarihi: 18.01.2018

ÖZ

Amaç: Bu çalışmanın amacı hemşirelik lisans öğrencilerinin eğitim stresini etkileyen faktörlerin belirlenmesidir.

Yöntem: Tanımlayıcı tipte yapılan bu çalışma iki farklı üniversitede hemşirelik lisans programına devam eden 585 öğrenci ile yapılmıştır. Verilerin toplanmasında "Sosyo-Demografik Özellikler Bilgi Formu" ve "Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği" kullanılmıştır. Veriler SPSS 20.0 istatistik programında analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde sayı, yüzde, ortalama, standart sapma, t-testi, tek yönlü varyans analizi ve korelasyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular: Öğrencilerin uygulama stres puanı ortalaması 30.45±8.48, akademik stres puanı 30.79±8.09, toplam stres puanı 61.25±15.74 olarak saptanmıştır. Uygulama stres puanı kız öğrencilerde, okulun fiziki koşullarından memnun olmayanlarda, hemşirelik bölümünü tercih etmekte kararsız olanlarda anlamlı düzeyde daha yüksektir (p<0.05). Akademik stres puanı kız öğrencilerde, batıda yer alan okulun öğrencilerinde, okulun fiziki koşullarından memnun olmayanlarda ve hemşirelik müfredatından hiç memnun olmayanlarda anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur (p<0.05).

Sonuç: Çalışmanın yapıldığı her iki okulda fiziksel koşulların düzenlenmesi, hemşirelik bölümlerinin daha etkin tanıtılması ve müfredatlarının tekrar gözden geçirilmesi önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Eğitim; hemşirelik; eğitim stres.

ABSTRACT

Aim: This study aims to determine the factors affecting the educational stress of undergraduate nursing students.

Methods: This descriptive study comprised 585 students attending undergraduate nursing programs at two different universities. A Socio-demographic Characteristics Data Form and Nursing Education Stress Scale were used to collect data. The SPSS 20.0 statistical program was used to analyze the data, and number, percentage, mean, standard deviation, t-test, one way variance analysis, and correlation analysis were used to evaluate the data.

Results: The mean application stress score of the students was 30.45±8.48, the academic stress score was 30.79±8.09, and the total stress score was 61.25±15.74. The stress score of the application was significantly higher in girls who were not satisfied with the physical condition of the school, and when they were uncertain in choosing the nursing department (p <0.05). Academic stress scores were found to be significantly higher in female students, in students from western regions, in students who were not satisfied with the physical condition of the school, and in students who were unsatisfied with the nursing curriculum (p <0.05).

Conclusion: It is recommended that the physical conditions be regulated in both schools where the study was done, that the nursing departments be introduced to students more effectively, and that their curricula be reviewed.

Keywords: Nursing, education, nursing education stress.

* G Akkaya, Dr. Öğr. Üyesi
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, Çanakkale
Yazışma Adresi / Address for Correspondence:
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Terzioğlu Yerleşkesi, Çanakkale
Tel: 0 286 218 13 97 Faks: 0 286 218 13 79
e-posta: gulnurum@gmail.com

** A Babacan Gümüş, Doç. Dr.
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, Çanakkale
e-posta: aysungumus@hotmail.com

*** Y Akkuş, Prof. Dr.
Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Kars
e-posta: yelizakkus@gmail.com

Günümüzde sağlık sisteminde hızlı değişimler meydana gelmiştir. Kaliteli ve maliyet etkin bakımın yanı sıra hastaların haklarının korunması, mesleki anlamda yeterli, becerili ve alanda deneyimli hemşirelerden bakım alma önem kazanmıştır. Tüm bu değişimler sağlık bakım sistemi içinde önemli rolleri olan hemşirelerin, eğitiminde de değişimlere (sağlık bakım politikalarında ve bilgi ve iletişim teknolojilerinde değişimler, küreselleşme, öğrenci-öğretim elemanı değişimleri) neden olmuş ve hemşirelik öğrencileri için eğitim ortamı daha stresli olmaya başlamıştır. Her düzeyde stres öğrenciler üzerinde farklı etkilere sahiptir. Orta düzeyli stres, eğitim sürecinde akademik performans ve öğrencinin iyilik halini etkileyebilecek önemli bir psiko-sosyal faktördür.⁽¹⁾ Bununla birlikte aşırı stres ya da distres fiziksel ve mental sağlığı olumsuz etkilediği gibi öz etkililiği, öğrenmeyi ve akademik başarıyı da olumsuz etkileyebilmektedir.⁽²⁾ Teorik ve klinik öğretim olmak üzere farklı ve birbirini tamamlayan bölümden oluşan hemşirelik eğitimi bilişsel, duyuşsal ve psikomotor boyutta temel bilgi, beceri ve tutumlar kazandırır.⁽³⁾ Ayrıca hemşirelik eğitiminin amacı insanlığa karşı görev ve sorumluluklarının bilincinde gelecekteki meslek yaşantısına hazırlıklı ve mevcut sağlık sorunlarına yanıt verebilecek nitelikte olmasını sağlamaktır.⁽⁴⁻⁶⁾ Literatür incelemesinde hemşirelik eğitiminde stres ve strese yönelik çalışmaların yapıldığı görülmektedir.^(2,7,8) ve yapılan çalışmalarda hemşirelik eğitiminin diğer alanlarda eğitim görenlere göre daha stresli olduğu belirtilmiştir.^(9,10) Hemşirelik öğrencileri, üniversite eğitiminin güçlüklerine ek olarak, klinik uygulama sırasında hastalar, hasta yakınları, eğitimciler ve hastane ortamıyla ilgili sorunlarla da uğraşmaktadır. Bundan dolayı hemşirelik öğrencileri yüksek düzeyde stres yaşayabilmektedir.⁽¹⁰⁻¹²⁾ Stres hemşirelik öğrencilerinin akademik başarısını ve stres durumunda salınan hormonların etkisi ile sağlık sorunlarına neden olarak refah düzeyini de etkilemektedir.⁽¹³⁾ Strese neden olan etkenler fiziksel, psikolojik, toplumsal, ruhsal, işle ilgili ve durumsal olarak sıralanabilir. Birçok çalışmada hemşirelik eğitimi alan öğrencilerin sınavlardan başarısız olma korkusu^(14,15) ve eğitimciden kaynaklanan sorunlar,⁽¹⁶⁻¹⁹⁾ klinik ortam^(14,16) hasta bakımı,⁽¹⁷⁻²⁰⁾ hastaların acı çekmesi,^(1,2) iş yükü fazlalığı,⁽²⁰⁾ profesyonel bilgi eksikliği,⁽²¹⁾ acil durumlarda baş edememe, klinik personelin yaklaşımı,⁽¹⁷⁾ klinik ortamla teorik ortam arasındaki uyumsuzluk günlük yaşam sorunları,⁽⁸⁾ arkadaş ilişkileri,^(14,19) finansal sorunlar ve zaman yönetimi⁽⁸⁾ gibi birçok nedenle stres yaşadığı gösterilmiştir.^(1,7) Başka bir çalışmada ise öğrencilerin hastanede sürekli ayakta durmalarının strese neden olduğu belirtilmiştir.⁽²²⁾

Türkiye’de lisans eğitimi 4 yıllık lise eğitimi sonrasında başlamaktadır ve üniversite sınavından alınan puana göre tercih yapılmaktadır. Dolayısıyla öğrenciler, tercihlerine ve aldıkları puanlara bağlı olarak ailelerinin bulunduğu şehirde ve/veya başka bir şehirde eğitim almakta, ortam ve şehir değişikliği nedeni ile stres yaşayabilmektedir. Hemşirelik Kanunu’nun 2007 yılında yeniden düzenlenmesi, 2013 yılından itibaren hemşire unvanı alabilmek için lisans diplomasının olması, hemşirelik eğitiminin lise ya da önlisans düzeyinden lisans düzeyine getirilmesi ve Türkiye genelinde hemşire açığının

fazla olması nedeniyle tüm hemşirelik okullarında alınan öğrenci sayısı artmıştır. Ayrıca Bologna süreci, eğitimde akreditasyon gibi nedenlerle hemşirelik eğitiminde köklü değişimler olmuştur. Bununla birlikte bu değişimler alt yapısı tam olmayan okullarda hem eğitici hem de öğrenci açısından stres kaynağı olabilmektedir. Eğitim kurumlarının fiziksel yetersizliği, kliniğe çıkmadan önce laboratuvar çalışmasının yetersiz olması ve /veya okulda mesleki beceri laboratuvarının yetersiz olması, hazır olmadan kliniğe çıkmakta stres yaratan nedenler arasında olabilir. Ayrıca öğrencilerin klinik uygulama yapabilecekleri alanların kısıtlı olması, klinik uygulama alanlarıyla okulların yeterince işbirliği yapamaması gibi sorunlar da öğrencilerin klinik ortamda kabul görmemesine neden olabilmektedir. Tüm bu nedenler hemşirelik öğrencilerinde stres kaynağı olabilmektedir.

Türkiye’de hemşirelik eğitim stresini belirlemek için İnanç ve ark. yaptığı çalışmada hemşirelik öğrencilerinin stres kaynakları; beklediklerini bulamama, düşündüklerini gerçekleştirilememe, yerleştirildikleri bölümü benimseyememe olarak belirtmiştir.⁽²³⁾ Türkiye’de hemşirelik eğitiminde stres ve etkileyen faktörlere yönelik yapılan çalışmalara bakıldığında çalışmaların genellikle klinik strese yönelik olduğu, akademik stres ile ilgili çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir.^(3,24-26) Bizim çalışmamızın önemi, hemşirelik lisans eğitiminde hem akademik hem de uygulama stresini belirlemektir. Ayrıca Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeğinin (HESÖ) ülkemizde geçerlik güvenirliğinin 2014 yılında yapılmış olması, ölçeğin henüz yeni olması da çalışmamızı önemli kılmaktadır. Bu nedenle bu çalışma hemşirelik lisans öğrencilerinin uygulama ve akademik eğitim stres düzeylerini ve etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem

Araştırmanın amacı ve türü: Bu çalışma hemşirelik lisans öğrencilerinin uygulama ve akademik eğitim stres düzeylerini ve etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla tanımlayıcı tipte yapılmıştır.

Araştırma Soruları:

- Öğrencilerin uygulama ve akademik ve stres seviyelerinde farklılık var mıdır?
- Öğrencilerin bazı sosyo-demografik ve eğitim özelliklerine göre uygulama ve akademik stresi arasında farklılık var mıdır?

Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Özellikleri

Araştırma, Mayıs 2016 yılında Türkiye’nin doğusunda ve batısında yer alan iki devlet üniversitesinin hemşirelik bölümünde öğrenim gören öğrenciler ile yapılmıştır. Her iki üniversitede 1992 yılında açılmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

İki üniversitede hemşirelik bölümünü okuyan toplam kayıtlı

öğrenci sayısı 1281'dir (Batı= 561, Doğu=720). Araştırmada örneklem seçimine gidilmemiş, gönüllülük esas alınmış ve çalışmaya katılmayı kabul eden 585 öğrenci çalışma kapsamına alınmıştır (katılım oranı %47, n:585'dir). Her iki üniversitede eğitim güz ve bahar olmak üzere iki dönemden oluşmaktadır. Güz yarıyılı eylül ayında başlayıp aralık ayında bitmekte, ocak ayında sınavlar yapılmaktadır. Bahar yarıyılı ise şubat ayında başlayıp mayıs ayında bitmekte, haziran ayında sınavlar yapılmaktadır. Her iki üniversitede okuyan hemşirelik birinci sınıf öğrencileri, birinci dönem hastanede uygulamaya çıkmamaktadır. Batıda bulunan okulda birinci sınıf öğrencileri ikinci dönem yedi hafta okulda laboratuvarında deneyim kazandıktan sonra hastaneye uygulamaya çıkmaktadır. Doğuda bulunan okulda birinci sınıflara birinci dönem bitmeden klinik ortam tanıtılmakta ve gözlem yapmalarına izin verilmektedir. İkinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri, derslerin başladığı ilk hafta klinik uygulamaya çıkmaktadır, teorik ve uygulama eş zamanlıdır. İkinci sınıftan itibaren iki üniversitenin öğrencileri de; dahiliye, cerrahi, kadın doğum, çocuk, psikiyatri, yönetim ve halk sağlığı derslerinin klinik uygulamasına gönderilmektedir. Batıda okuyan hemşirelik öğrencilerine klinik uygulamalar esnasında her on öğrenciye bir rehber hemşire eşlik etmektedir ve öğrenciler birinci, birinci, ikinci ve üçüncü sınıfta 20 iş günü yaz stajı yapmaktadır. Doğuda bulunan okulda klinik uygulama esnasında öğretim elemanı başına ortalama 75 hemşirelik öğrencisi düşmektedir ve bu okulda hemşirelik öğrencileri ikinci ve üçüncü sınıfta 20 iş günü yaz stajı yapmaktadır.

Araştırmanın Değişkenleri

Öğrencilerin sosyo demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, sınıf, hemşireliği isteyerek seçme vb gibi) bağımsız değişkenleri, HESÖ puanı ise bağımlı değişkendir.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak 19 sorudan oluşan sosyo-demografik bilgi formu ve HESÖ kullanılmıştır. Gray-Toft ve Anderson tarafından 1981 yılında geliştirilen HESÖ modifiye edilerek Rhead (1995) tarafından geliştirilmiştir. Türkçe geçerlik ve güvenilirliği 2014 yılında Karaca ve ark. tarafından yapılmıştır.⁽²⁷⁾ HESÖ; 0-3 puan alan 4'lü Likert tipi ölçektir, 3 "benim için çok stres verici", 0 "benim için hiç stres verici değil" şeklinde puanlanmaktadır. Ölçek 32 maddeden oluşmaktadır. Uygulama stresi (4,5,7,9,11,13,15,16,18,19,21,24,25,27,29,32) ve akademik stres (1,2,3,6,8,10,12,14,17,20,22,23,26,28,30,31) olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Toplam puanı: 0-96, alt boyut toplam puanları ise: 0-48'dir, alt boyut ya da toplam puanın artması stresin arttığını göstermektedir. Karaca ve ark. HESÖ'nin toplam cronbach $\alpha=0.90$, uygulama stresinin cronbach α değeri=0.84, akademik stresin ise toplam cronbach $\alpha=0.83$ olarak bulmuşlardır. Bu çalışmada ise, ölçeğin toplam cronbach α değeri=0.91, uygulama stresinin cronbach α değeri=0.85, akademik stresin ise cronbach $\alpha=0.82$ olarak bulunduğu sonuçlar yüksek güvenilirliğe sahip olarak değerlendirilmiştir.

Veri Toplama Yöntemi

Veriler araştırmacılar tarafından sınıfta ders öncesi ilgili öğretim elemanından izin alınarak toplanmıştır. Öğrencilerin anketleri doldurma süresi ortalama 15 dakika sürmüştür.

Verilerin Değerlendirilmesi

Çalışmadan elde edilen veriler SPSS 20.00 istatistik programında analiz edilmiştir. Ayrıca tüm veriler üzerinde homojenlik (Levene) ve normallik (Kolmogorov-Smirnov) test işlemleri gerçekleştirilmiş ve verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde sayı, yüzde, ortalama, standart sapma, t-testi, tek yönlü varyans analizi ve korelasyon analizi kullanılmıştır. Veriler %95 güven aralığında değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Etik Boyutu

Araştırma için bir üniversitenin Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan 2011-KAEK-27/2015-97 sayılı ile izin alınmıştır. Araştırmanın uygulanacağı yüksek okul müdürlüklerinden ve çalışmaya katılmayı kabul eden öğrencilerden yazılı izin alınmıştır. Ayrıca HESÖ'üyü Türkçe'ye uyarlayan Karaca'dan ölçek kullanım izni alınmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma iki hemşirelik okulunda okuyan lisans öğrencileri ile sınırlıdır.

Bulgular

Çalışmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 21.26±2.08'dir. Öğrencilerin %48.2'si normal liseden mezun, %71.8'inin ailesinin ekonomik durumu orta düzeyde, %49.7'si yurtta yaşamakta ve %64.3'ü hemşirelik bölümüne isteyerek geldiğini, %61.2'si burs almakta, %46'sı başka bölümde okumak istediğini ve %26.3'ü ise klinik uygulamaların yetersiz olduğunu %66.7'si kolay iş bulabilme nedeniyle hemşirelik bölümünü tercih ettiğini belirtmiştir (Tablo 1).

Öğrencilerin %67.2'si kız, %56.4'ü doğuda yer alan okulda eğitim görmekte, %29.1'i son sınıfta, %49.7'si hemşirelik bölümünü tercih etmekten memnun, %65.1'i hemşirelik eğitimini yeterli buluyor, %44.3'ü hemşirelik müfredatından şöyle böyle memnun, %64.4'ü okulun fiziksel koşullarından memnun değildir (Tablo 2).

Öğrencilerin uygulama ve akademik stres puanlarının kız öğrencilerde, okulun fiziksel koşullarından memnun olmayanlarda, hemşirelik bölümünü tercih etmekten memnun olma konusunda kararsız olanlarda daha yüksek olduğu ve farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir (p<0.05) (Tablo 2). Ayrıca akademik stres puanının hemşirelik müfredatından memnun olmayanlarda ve batıda bulunan üniversitede okuyanlarda daha yüksek olduğu ve farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir (p<0.05) (Tablo 2).

Tabloda yer almamakla birlikte, çalışmamızda öğrencilerin HESÖ uygulama stres puanı ortalaması 30.45 ± 8.48 , HESÖ akademik stres puanı ortalaması 30.79 ± 8.09 , HESÖ toplam puanı ortalaması 61.25 ± 15.74 olarak saptanmıştır. HESÖ alt boyutları olan akademik ve uygulama stresi puanları arasındaki korelasyona baktığımızda, pozitif yönde güçlü bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r=0.803$, $p=0.000$). HESÖ'nün alt boyutları arasında uygulama ve akademik stresi puanları arasında anlamlı bir fark yoktur ($t=-0.560$, $p=0.119$).

Tablo 1: Öğrencilere İlişkin Bazı Sosyo-Demografik ve Eğitim Özellikleri (n:585)

SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER	SAYI	%
Mezun Olunan Lise		
Anadolu lisesi	210	35.9
Normal lise	282	48.2
Sağlık meslek lisesi	58	9.9
Ailenin Ekonomik Durumu		
İyi	106	18.1
Orta	420	71.8
Kötü	59	10.1
Yaşanılan Yer		
Yurt	291	49.7
Arkadaşları ile birlikte evde	215	36.8
Ailesi ile birlikte evde	49	8.4
Diğer	30	5.1
Hemşirelik Bölümüne İsteyerek Gelme Durumu		
Evet	376	64.3
Hayır	209	35.7
Burs Alma Durumu		
Evet	358	61.2
Hayır	227	38.8
Hemşirelik Bölümünü Tercih Etme Nedeni		
Kolay iş bulabilme	390	66.7
İdealini gerçekleştirmek	95	16.2
Ailenin isteği	61	10.4
Diğer	39	6.7
Hemşirelik Eğitimini Yeterli Bulma Durumu		
Yetersiz	381	65.1
Yeterli	204	24.9
Eğitimde Yeterli Olmayan Alanlara İlişkin Görüşler		
Klinik uygulamanın yetersizliği	154	26.3
Teorik eğitimin yetersizliği	48	8.2
Eğitimin kalitesizliği	22	3.8
Fiziksel alan yetersizliği	14	2.4
Öğretim elemanı eksikliği	14	2.4
Öğrenci işleri ofis çalışmasının yetersizliği	5	0.9
Sosyal etkinlik yetersizliği	5	0.9
Başka Bir Bölümde Okuma İsteği		
Evet	269	46.0
Hayır	212	36.2
Kararsız	104	17.8

Tartışma

Türkiye'nin en batısı ve doğusu arasında lisans eğitimi veren iki hemşirelik okulunda hemşirelik öğrencilerinin eğitim ve uygulama stres düzeyi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi açısından bu çalışma önemlidir.

Hemşirelik öğrencilerinde stres kaçınılmazdır, birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir ve bu konuda yapılan çalışmalar hızla artmaya başlamıştır. Bununla birlikte ülkemizde ve dünyada yapılan çalışmalarda hemşirelik öğrencilerinde stresin farklı ölçüm yöntemleri ile değerlendirildiği görülmüştür. Bu durum çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçların yapılan çalışmalarla karşılaştırmasını zorlaştırmaktadır. Bu çalışmada, hemşirelik öğrencilerinin uygulama stres puanı 30.45 ± 8.48 , akademik stres puan ortalaması 30.79 ± 8.09 'dur, genel toplam puan ise 61.25 ± 15.74 olarak bulunmuştur. Genel anlamda bakıldığında bu çalışmada hemşirelik öğrencilerinde orta düzeyde stres bulunduğu belirlenmiştir. Ülkemizde yapılan diğer çalışmalarla benzer sonuçlar elde edildiği saptanmıştır. (28-30) Açıksöz ve ark. (2016) çalışmasında hemşirelik öğrencilerinde düşük düzeyde stres olduğu belirlenmiştir.⁽³¹⁾ Labrague ve ark. (2017) üç farklı ülkede hemşirelik bölümünü okuyan öğrencilerde yapmış olduğu çalışmada stres düzeyi yüksek düzeyde olup en fazla Filipinler'de okuyan hemşirelik öğrencilerinde bulunmuştur.⁽³²⁾ Bu sonuç ülkeler de hemşirelik eğitim müfredatındaki ya da uygulamadaki farklılıklardan ya da kullanılan değerlendirme ölçütlerinden kaynaklanabilir.

Araştırmada öğrencilerin akademik ve uygulama stres seviyeleri arasında anlamlı fark yoktur ve ikisi arasında pozitif yönde kuvvetli ilişki bulunmaktadır. Bu sonuca göre akademik stres uygulama stresini, uygulama stresi de akademik stresi artırmaktadır. Hemşirelik eğitiminde mesleki derslerde teorik ve klinik eğitimin birbirini destekler nitelikte olması ve klinikte teorik bilgilerin pekiştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle klinik uygulamalar derslerden bağımsız düşünülemez.

Hemşirelik öğrencilerinin demografik özelliklerine göre stres seviyelerine bakıldığında, kız öğrencilerin uygulama ve akademik stres puan ortalaması erkek öğrencilere göre yüksek bulunmuştur. Hemşireliğin geleneksel olarak kadın baskın bir meslek olması, kadının toplumsal statüsü gereği daha fazla bakım rolünü üstlenmesi ya da hemşirelik eğitimcilerinin çoğunun bayan olması nedeniyle erkek öğrenciler lehine davranması (Kiekkas et al. 2016), erkek öğrencilerin boyun eğici ya da iyimser yaklaşımı (Yılmaz ve ark., 2017) gibi nedenlerle kız öğrencilerde stres yüksek çıkmış olabilir.^(33,34) Hemşirelik kanununda yapılan değişikliklerle cinsiyet ayrımının ortadan kalkması nedeniyle 2007 yılından itibaren cinsiyet karşılaştırmalı çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Literatür incelemesinde cinsiyete ilişkin farklı sonuçlar elde edilmiştir. Yılmaz, Yıldırım ve ark., Şaban ve ark. çalışmasında kız öğrencilerde, Aytakin ve ark. çalışmasında erkek öğrencilerde stres düzeyi yüksek bulmuş, Taşdelen ve Zaybak cinsiyete göre fark olmadığını belirtmiştir.^(3,16,30,35)

Çalışmamızda iki üniversite karşılaştırıldığında batıdaki

Tablo 2: Öğrencilerin Bazı Sosyo-Demografik ve Eğitim Özelliklerine Göre Uygulama ve Akademik Stres Puanlarının Dağılımı (n:585)

Tanıttıcı Özellikler	n	%	Uygulama Stresi $X \pm SS$	F, t/p	Akademik Stresi $X \pm SS$	F, t/p
Cinsiyet						
Kız	393	67.2	31.33±8.21	t=3.604	31.56 ± 7.95	t=3.288
Erkek	192	32.8	28.67±8.78	p=0.000*	29.23 ± 8.16	p=0.001*
Üniversitenin bulunduğu bölge						
Batı	330	43.6	30.20±8.88	t= -0.817	30.25 ± 8.07	t= 3.288
Doğu	255	56.4	30.78±7.95	p= 0.414	31.49 ± 8.07	p=0.001*
Sınıf						
1.	139	23.8	29.58±9.12	t=0.938	30.30±8.76	F=0.362
2.	145	24.8	30.20±9.11	p=0.442	30.71±8.64	p=0.780
3.	131	22.4	31.09±7.84		30.80±7.38	
4.	170	29.1	30.90±7.85		31.25±7.57	
Hemşirelik Bölümünü Tercih Etmekten Memnun Olma Durumu						
Memnun	291	49.7	29.00±8.34	t=10.241	29.50±7.84	F=7.621
Memnun değil	96	16.4	30.67±9.58	p=0.000*	31.96±8.60	p=0.001*
Kararsız	198	33.8	32.48±7.71		32.13±7.93	
Hemşirelik Eğitimini Yeterli Bulma Durumu						
Yeterli	381	65.1	30.66±8.55	t= 0.791	31.15±8.17	t= 1.461
Yetersiz	204	24.9	30.07±8.37	p= 0.429	30.12±7.91	p= 0.144
Hemşirelik Müfredatından Memnun Olma Durumu						
Hiç memnun değil	92	15.7	31.24±8.83		33.39±8.08	
Memnun değil	114	19.5	31.55±8.19	t=1.445	32.20±7.36	F=7.260
Şöyle böyle memnun	259	44.3	29.80±8.43	p=0.229	30.12±8.13	p=0.000*
Memnun	120	20.5	30.25±8.56		28.93±8.04	
Okulun Fiziksel Koşullarından Memnun Olma Durumu						
Memnun	103	17.6	28.21±8.23	t= -3.014	28.69±8.62	t= -3.178
Memnun değil	377	64.4	31.08±8.65	p= 0.003*	31.55±7.91	p= 0.002*

F= Tek yönlü varyans analizi, t: bağımsız gruplarda t testi *p<0.05

öğrencilerin akademik stres puanının doğuda bulunan öğrencilere göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. İki üniversite karşılaştırıldığında doğudaki okulda bir doçent, yedi yardımcı doçent bulunmaktadır, dört öğretim görevlisi, iki araştırma görevlisi, batıdaki okulda bir profesör, bir doçent, üç yardımcı doçent, beş öğretim görevlisi, altı araştırma görevlisi bulunmaktadır. Yapılan literatür incelemesinde Türkiye'nin batısı ile doğusunda bulunan üniversitelerde okuyan öğrencilerde strese ilişkin çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Bununla birlikte bu fark eğitim-öğretim ortamından, uygulama alanlarından ve öğretim elemanlarının tutumundan kaynaklanabilir.

Çalışmamızda sınıflar arası stres puanı karşılaştırıldığında 3. Sınıflarda uygulama stres puanının 4. Sınıflarda akademik stres puanının yüksek olduğu ancak istatistiksel fark olmadığı belirlenmiştir. Literatür incelemesinde yapılan çalışmalarda farklı sonuçlar elde edildiği görülmüştür. Edwards ve ark.

Birinci dönemden beşinci döneme kadar farklı zamanlardaki stres seviyelerini değerlendirdiği çalışmada akademik, klinik ve toplam stres puanının en yüksek dördüncü dönem (3. yıl başlangıcı) öğrencilerde olduğu belirlenmiştir.⁽²⁾ Smith ve Yang'ın çalışmasında, dördüncü sınıf (son sınıf) öğrencilerinin stres seviyelerinin diğer sınıflara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.⁽³⁶⁾ Benzer şekilde Gorostidi ve ark. 2007'de, 69 hemşirelik öğrencisi ile yaptığı çalışmada, stres seviyesi en yüksek grup, üçüncü sınıfta (son sınıf) okuyan öğrenciler olarak belirlenmiştir.⁽³⁷⁾ Türkiye'de öğrenci hemşirelerin eğitim stresi ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, Ağaçdiken ve ark. çalışmasında üçüncü sınıflarda stres düzeyinin anlamlı derece yüksek olduğu saptanmıştır.⁽²⁹⁾ Birinci ve ikinci sınıf öğrencinin tanışma ve uyum sağlama dönemi olup, üçüncü ve dördüncü sınıf daha çok geleceğe ilişkin planların yapıldığı dönemdir ve mezuniyet sonrası döneme ilişkin belirsizlik yaşanabilir. Ülkemizde tüm fakültelerde olduğu gibi üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri kamu personeli seçme sınavına

hazırlanmak zorunda kalmaktadır ve bu sınavların stres üzerine etkisi olduğu bilinmektedir.

Araştırmamızda, okulun fiziksel koşullarından memnun olmayan öğrencilerin uygulama ve akademik stres puanı yüksek bulunmuştur (Tablo 2). Aynı okulu birden fazla bölümün kullanması, sınıfların kalabalık olması, oturma sıralarının sıkışık olması, bazı derslerin okul binasında yeterince derslik olmadığı için başka binalarda ders yapılması, laboratuvarların ve sınıfların yetersiz olması nedeniyle bu okullarda fiziksel koşulların yetersiz olduğu ve çalışmamızda öğrencilerin uygulama ve akademik stres puanının yüksek olduğu düşünülebilir. Öğrenci memnuniyetinde öğretmen ve idareci rolleri, davranış ve yaklaşımlarının etkisinin yanısıra okulun yapısı da etken olabilir. Okul içi sosyal alan, esnek uyarlanabilir alan, öğrenme ortamı, sanatsal faaliyetlere yönelik alanlar başarı, moral ve davranışları etkileyebilir. Ayrıca dersliklerin genişliği, havalandırmasının bulunması, araç-gereç ve donanımının yeterli olması, ışıklandırma gibi fiziksel imkanlar öğrencilerin gelişimlerine ve duygularına uygunluğu, okulu daha sevilir ve mutlu bir ortam haline getirebilir.⁽³⁸⁾ Hemşirelik eğitiminin yoğun programı içerisinde öğrencilerin zamanlarının büyük kısmını okulda geçirdikleri düşünülürse okul imkanları ve okuldan memnun olma durumunun öğrencinin eğitim stresini etkileyebileceği düşünülmektedir.

Tüfekçi ve Yıldız'ın 2009'da çalışmada öğrencilerin puan yetersizliği, gelecekte işsizlik sorunuyla karşılaşmama düşüncesi ve ailenin istemesi nedeniyle hemşirelik bölümünü istemeyerek seçtikleri belirtilmiştir.⁽³⁹⁾ Çalışmamızda hemşirelik bölümünü tercih etmekten memnun olma konusunda kararsız olan öğrencilerde uygulama ve akademik stres puanının daha yüksek olduğu ve farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$) (Tablo 2). Açıköz ve ark. (2016) çalışmasında da bölümü tercih etme ve bölümden memnun olma durumu açısından klinik öncesi durumluluk kaygı puanı arasında anlamlı fark olduğu ancak stres puanı arasında fark olmadığı saptanmıştır.⁽³¹⁾ Bu alanda çalışmalar kısıtlı olup çalışmamızdaki bu farkın örneklem grubundan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmamızda akademik stres puanının hemşirelik müfredatından memnun olmayanlarda daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğrencilere neden memnun olmadıkları sorulmamakla birlikte Türkiye'de hemşirelik eğitim müfredatı Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitimi Programına uygun şekilde okullar tarafından öğrencilerin fikri alınmadan yapılmaktadır. Bu nedenle müfredat hemşirelik öğrencilerinin beklentisini karşılayacak şekilde düzenlenemeyebilir ya da öğrencide stres düzeyini azaltacak sosyal içerikli dersler olmayabilir. Hemşirelik eğitimi programları; kapsamlı programlar olup, yalnızca hastalık durumunda iyileştirmek değil toplumun tüm gruplarına yönelik etkin sağlık bakımı ve sağlık eğitimi verebilecek yeterlilikte, iletişim becerilerine sahip kritik durumda karar verebilen, problem çözüme ve liderlik özelliği kazandıracak şekilde olmalıdır.⁽⁴⁰⁾

Sonuç

Bu çalışmada eğitim stresi kız öğrencilerde, okulun fiziksel yapısından ve müfredattan memnun olmayanlarda, hemşirelik bölümünü tercih etmekten memnun olma konusunda kararsız olanlarda daha yüksek bulunmuştur. Bu nedenle hemşirelik öğrencileri danışmanları tarafından yakından takip edilerek desteklenmelidir. Hemşirelik eğitimi yürütülen alanların fiziksel koşullarının yeniden düzenlenmesi, özellikle hemşirelik eğitiminin laboratuvar koşullarında sürdürülmesi nedeniyle laboratuvar koşullarının iyileştirilmesi önerilebilir. Ayrıca hemşirelik eğitime uygun binalar inşa edilmesi, müfredat değişimlerinin öğrencilerin görüşü alınarak yapılması, hemşirelik eğitim programlarının üniversite öncesinde rehber öğretmenler eşliğinde bilinçli olarak ve daha etkin tanıtılması, bu çalışmanın akredite okullarda ve hemşirelik fakültelerinde yapılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Jimenez C, Navia-Osorio PM, Diaz CV. Stress and health in novice and experienced nursing students. *J Adv Nurs*. 2010;66(2):442-55.
- Edwards D, Burnard P, Bennett K, Hebden U. A longitudinal study of stress and self-esteem in student nurses. *Nurse Educ Today*. 2010;30(1):78-84. doi: 10.1016/j.nedt.2009.06.008.
- Taşdelen S, Zaybak A. Hemşirelik öğrencilerinin ilk klinik deneyim sırasındaki stres düzeylerinin incelenmesi. *Floranca Nightingale Hemşirelik Dergisi*. 2013;21(2):101-6.
- Ünlü S, Özgür G, Babacan Gümüş A. Hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin hemşirelik eğitimi ve mesleği ile ilgili görüş ve beklentileri. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 2008;24(1):43-56.
- Bektaş H. Hemşirelik öğrencilerinin kuramsal ve uygulamalı eğitimde yaşadıkları güçlükler ve öğretim elemanlarından beklentileri. *Hemşirelik Forumu Dergisi*. 2004;7(2):45-54.
- Zengin N. Sağlık yüksekokulu öğrencilerinde öz-etkililik yeterlilik algısı ve klinik uygulamada yaşanan stresle ilişkisinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 2007;10(1):49-57.
- Pulido-Martos M, Augusto-Landa JM, Lopez-Zafra E. Sources of stress in nursing students: a systematic review of quantitative studies. *Int Nurs Rev*. 2012;59(1):15-25. doi: 10.1111/j.1466-7657.2011.00939.
- Wolf L, Stidham AW, Ross R. Predictors of Stress and coping strategies of US Accelerated vs. Generic baccalaureate nursing students: An embedded mixed methods study. *Nurse Educ Today*. 2015;35(1):201-5. doi: 10.1016/j.nedt.2014.07.005.
- Beck DL, Srivastava R. Perceived level and sources of stress in baccalaureate nursing students. *J Nurs Educ*. 1991;30(3):127-33. PMID:1850792.
- Goff AM. Stressors, academic performance, and learned resourcefulness in baccalaureate nursing students. *Int J Nurs Educ Scholarsh*. 2011;8:Article 1. doi: 10.2202/1548-923X.2114.
- Gibbons C, Dempster M, Moutray M. Stress, coping and satisfaction in nursing students. *J Adv Nurs*. 2011;67(3):621-32.
- Moscaritolo LM. Interventional Strategies to Decrease Nursing Student Anxiety in the Clinical Learning Environment. *J Nurs Educ*. 2009;48(1):17-23. doi: 10.3928/01484834-20090101-08.
- Sawatzky JAV. Understanding nursing students' stress: a proposed framework. *Nurse Educ Today*. 1998;18(2):108-15. PMID: 9592509.
- Yamashita K, Saito M, Takao T. Stress and coping styles in Japanese nursing students. *Int J Nurs Pract*. 2012;18(5):489-96. doi: 10.1111/j.1440-172X.2012.02056.x.
- Shukla A, Kalra GS, Pakhare A. Understanding Stress and Coping Mechanisms in Indian Student Nurses. *Sri Lanka J Psychiatry*. 2013;4(2):29-33. doi: 10.4038/sljpsyc.v4i2.5387.
- Shaban IA, Khater WA, Akhu-Zaheya LM. Undergraduate nursing students' stress sources and coping behaviours during their initial period of clinical training: A Jordanian perspective. *Nurse Educ Pract*. 2012;12(4):204-9. doi: 10.1016/j.nepr.2012.01.005

17. Chen YW, Hung CH. Predictors of taiwanese baccalaureate nursing students' physio-psycho-social responses during clinical practicum. *Nurse Educ Today*. 2014;34(1):73-7. doi: 10.1016/j.nedt.2013.02.021
18. Al-Zayyat AS, Al-Gamal E. Perceived stress and coping strategies among Jordanian nursing students during clinical practice in psychiatric/mental health courses. *Int J Ment Health Nurs*. 2014;23(4):326-35.
19. Zhao F-F, Lei X-L, He W, Gu Y-H, Li D-W. The study of perceived stress, coping strategy and self-efficacy of Chinese undergraduate nursing students in clinical practice. *Int J Nurs Pract*. 2015;21(4):401-9. doi: 10.1111/ijn.12273
20. Chan CKL, So WKW, Fong DYT. Hong Kong Baccalaureate Nursing Students' Stress and Their Coping Strategies in Clinical Practice. *J Prof Nurs*. 2009;25(5):307-13.
21. Reeve KL, Shumaker CJ, Yearwood EL, Crowell NA, Riley JB. Perceived stress and social support in undergraduate nursing students' educational experiences. *Nurse Educ Today*. 2013;33(4):419-24. doi: 10.1016/j.nedt.2012.11.009.
22. Bam VB, Oppong GA, Ibitoye MB. Stress and Coping Mechanisms of Nursing Students During Clinical Practice in Ghana. *J Sci Technol*. 2014;34(2):50-9.
23. İnanç N, Savaş HA, Tutkun H, Herken H, Savaş E. Gaziantep Üniversitesi Mediko-Sosyal Merkezi'nde Psikiyatrik Açısından İncelenen Öğrencilerin Klinik ve Sosyo-demografik Özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 2004;5(4):222-30.
24. Atay S, Yılmaz F. Sağlık yüksek okulu öğrencilerinin ilk klinik stres düzeyleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2011;14(4):32-7.
25. Karabacak Ü, Uslusoy E, Şenturan L, Alpar Ş, Emre YD. Firstday in clinical practice: evaluating stress of nursing students and their way to cope with it. *Health MED*. 2012;6(2):596-602.
26. Karagözöglü Ş, Özden Ş, Türk G, Yıldız TF. Klasik ve entegre müfredat programı hemşirelik öğrencilerinin ilk klinik uygulamada yaşadıkları kaygı, klinik stres düzeyi ve etkileyen bazı faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*. 2014;7(4).
27. Karaca A, Yıldırım N, Ankaralı H, Açıkgöz F, Akkuş D. Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*. 2014;16(2):29-40.
28. Yıldırım N, Karaca A, Ankaralı H, Açıkgöz F, Akkuş D. Hemşirelik öğrencilerinin yaşadıkları stres ve ilişkili faktörler. *Clinical and Experimental Health Sciences*. 2016;6(3):121-28.
29. Ağaçdiken, S, Boğa NM, Özdelikara A. Hemşirelik Öğrencilerinin Hemşirelik Eğitimine Yönelik Yaşadıkları Stres Düzeyinin Belirlenmesi. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2016,1(1):1-19.
30. Yılmaz EB. Academic and clinical stress, stress resources and ways of coping among Turkish first-year nursing students in their first clinical practice. *Kontakt*. 2016;18(3):145-51. doi: 10.1016/j.kontakt.2016.08.001.
31. Açıksöz S, Uzun Ş, Aslan F. Hemşirelik öğrencilerinde öz yeterlilik algısı ile klinik uygulamaya ilişkin kaygı ve stres durumu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*. 2016;58:129-35.
32. Labrague LJ, McEnroe-Petitte DM, Papatthanasiau IV, Edet OB, Tsaras K, Christos KF, et al. A cross-country comparative study on stress and quality of life in nursing students. *Perspect Psychiatr Care*. 2017;September:9-11. doi: 10.1111/ppc.12248.
33. Kiekkas P, Igoumenidis M, Stefanopoulos N, Bakalis N, Kefaliakos A, Aretha D. Gender bias favors female nursing students in the written examination evaluation: Crossover study. *Nurse Educ Today*. 2016;45:57-62. doi: 10.1016/j.nedt.2016.06.010.
34. Yılmaz M, Yaman Z, Erdoğan S. Öğrenci hemşirelerde stres yaratan durumlar ve baş etme yöntemleri. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2017;10(2):88-99.
35. Aytekin S, Özer FG, Beydağ KD. Denizli Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin klinik uygulamalarda karşılaştıkları güçlükler. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*. 2009;4(10):137-49.
36. Smith GD, Yang F. Stress, resilience and psychological well-being in Chinese undergraduate nursing students. *Nurse Educ Today*. 2017;49:90-5. doi: 10.1016/j.nedt.2016.10.004.
37. Zupiria Gorostidi X, Huitzi Egilegor X, Jose Alberdi Erice M, Jose Uranga Iturriotz M, Eizmendi Garate I, Barandiaran Lasa M, et al. Stress sources in nursing practice. Evolution during nursing training. *Nurse Educ Today*. 2007;27(7):777-87.
38. Döş İ. Mutlu okul. *Eğitim ve Bilim*. 2013;38(170):266-80.
39. Tüfekçi FG, Yıldız A. Öğrencilerin hemşireliği tercih etme gerekçeleri ve gelecekleri ile ilgili görüşleri. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 2009;12(1):31-7.